

***Наміри ПАТ «Укргідроенерго» збудувати каскад ГЕС
на Дністровському каньйоні
є правовою, економічною та екологічною авантюрою***

Позиція ЕГО «Зелений Світ» стосовно планів ПАТ «Укргідроенерго» збудувати каскад ГЕС на Дністрі

*Текст Позиції схвалено рішенням Колегії ЕГО «Зелений Світ»
від 27 лютого 2016 року*

Із офіційних державних засобів масового розголосу (публікація із назвою «На Дністрі буде каскад ГЕС» у газеті Тернопільської обласної ради та Тернопільської ОДА «Свобода» від 11.12.2015 р., повідомлення прес-служби Тернопільської ОДА від 11.12.2015 р., «Розглядається питання будівництва Верхньодністровського каскаду ГЕС» (<http://www.oda.te.gov.ua/main/ua/news/detail/108074.htm>) ЕГО «Зелений Світ» стало відомо про «перспективу будівництва так званого «Верхньодністровського каскаду ГЕС на Дністрі» - шести гідроелектростанцій потужністю 60 – 90 МВт кожна у межах Івано-Франківської, Чернівецької та Тернопільської областей.

ЕГО «Зелений Світ» висловлює своє занепокоєння цими повідомленнями, вважаючи, що:

1. Спорудження каскаду з шести ГЕС на Дністрі матиме значні негативні наслідки для річки

Створення гребель та штучних водойм на річках супроводжується низкою негативних для довкілля наслідків внаслідок фрагментації річкових екосистем, неприродного коливання водного стоку, повного припинення твердого стоку тощо. Це згубно відбивається на екологічному станові річок: спостерігається загибель живих організмів, збіднюється біологічне різноманіття, зменшується водність річок, втрачається їхня спроможність до самоочищення. В результаті річка, яка перебуває у природному стані, перетворюється на низку технологічних водойм.

Після спорудження каскаду з шести ГЕС природна долина Дністра повністю втратить значення екологічного коридору національного та міжнародного рівня. Припиниться природна міграція багатьох видів риб, комах, птахів, багато з яких перебувають під особливою охороною. Будуть зруйновані або затоплені місця зростання рідкісних рослин Дністрової долини.

Оскільки 5 з шести планованих ГЕС є греблевими, вони стануть неподоланною перешкодою для твердого стоку річки – з Верхнього Дністра повністю припиниться приплив річкового гравію, що має виключне значення у формуванні стійкого річкового ложа, існуванні місць нерестилищ багатьох видів риб, у процесах очищення води.

Водосховища каскаду поступово перетворюються на резервуари замулу. Зупинення течії Дністра погіршить умови біогенного очищення вод, яке відбувається лише в умовах достатньої аерації та сонячного опромінення на невеликих глибинах. Натомість процеси анаеробного бродіння донних відкладів, які акумулюватимуться у штучних водоймах, додатково спричинять збільшення викидів парникового метану у довкілля.

Вже у процесі масштабних будівельних робіт варто очікувати негативного впливу на геологічне середовище долини Дністра: руйнування геологічних пам'яток природи, прогресування ерозії, активізації карсту, ущільнення земної поверхні, прогресування поверхневого стоку, зміни рівнів підземних вод тощо.

2. Реалізація ПАТ «Укргідроенерго» проектів будівництва каскаду ГЕС на Дністрі стане порушенням природоохоронного законодавства України

Будівництво каскаду ГЕС на Дністрі на території Тернопільської, Івано-Франківської та Чернівецької областей порушить режим територій природно-заповідного фонду України (ПЗФ), який охороняється як національне надбання та складова частина світової системи природних територій, щодо яких встановлюється особливий режим охорони, відтворення і використання.

Адже русло Дністра і його прибережна захисна смуга у межах Тернопільської області на більшості ділянок входять до складу національного природного парку (НПП) «Дністровський каньйон» з вилученням у користувачів. На правому березі (в межах Івано-Франківської та Чернівецької областей) в зонах планованого будівництва ГЕС діє охоронний режим регіонального ландшафтного парку (РЛП) «Дністровський», інших об'єктів ПЗФ національного та місцевого значення. На території усіх без виключення функціональних зон НПП та РЛП забороняється будь-яка діяльність, яка призводить або може призвести до погіршення стану навколишнього природного середовища та зниження рекреаційної цінності території.

Як відомо, згідно національного законодавства усі без виключення ГЕС відносяться до переліку екологічно небезпечних об'єктів. Причому негативний вплив ГЕС, як греблевих так і дериваційних, на цілісну екосистему річки та її природної долини не обмежується виключно ділянкою, де їх споруджено. Він поширюється на десятки і сотні кілометрів вище і нижче по течії. У випадку будівництва каскаду ГЕС на Дністрі його негативний вплив, що призводитиме до погіршення стану довкілля та зниження рекреаційної цінності території, зачіпатиме також НПП «Галицький» та «Хотинський». Варто нагадати, що нецільове використання територій та об'єктів ПЗФ, здійснення в їхніх межах забороненої господарської діяльності розцінюються як порушення законодавства України про охорону навколишнього природного середовища та ПЗФ, що тягне за собою дисциплінарну, адміністративну, цивільну або кримінальну відповідальність.

3. Будівництво каскаду ГЕС на Дністрі спричинить порушення міжнародних зобов'язань України

Басейн ріки Дністер має транскордонний характер: він обіймає терени України, Республіки Молдова та незначною мірою - Польщі. Каскад з 6 ГЕС на Дністрі

здійснюватиме суттєвий транскордонний вплив, отже вимагатиме виконання оцінки впливу на довкілля у транскордонному контексті за участі громадськості, на підставах і в порядку, передбаченому положеннями Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище (Конвенції Еспо).

Як відомо, у 2012 році Україна та Молдова підписали «Договір про співробітництво у сфері охорони та сталого розвитку басейну річки Дністер», яким встановили обов'язок дотримуватись на Дністрі положень Конвенції про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер, Конвенції про водно-болотні угіддя, згаданої вже Конвенції Еспо, а також Директиви 2000/60/ЄС про діяльність Співтовариства у сфері водної політики.

Сторони Договору визнали, що «екологічні проблеми басейну річки Дністер є, крім іншого, наслідками зміни гідрологічного режиму, зокрема впливу гідротехнічних споруд». З огляду на це метою Угоди було визначено прагнення «досягнення раціонального використання і належної охорони водних та інших природних ресурсів і екосистем басейну річки Дністер».

Неминуче призведе до санкцій проти України намагання ПАТ «Укргідроенерго» реалізувати проект без консультацій із Урядом та громадськістю Республіки Молдова у порядку, встановленому згаданою Угодою та Конвенцією Еспо.

У даний час у зв'язку з підписанням Угоди про Асоціацію з ЄС перед Україною стоїть завдання імплементації Водної рамкової директиви ЄС 2000/60. Рецидиви радянської практики жорсткого та великомасштабного регулювання річок в принципі суперечать засадничим принципам Водної рамкової директиви, яка розглядає воду як «спадщину, яку слід охороняти і захищати, а також слід ставитися до неї як до такої».

Нарешті, територію НПП «Дністровський каньйон» включено до переліку перспективних заповідних об'єктів всеєвропейської Смарагдової мережі, котрі повинні охоронятися згідно Бернської конвенції, ратифікованої Україною, а також згідно Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом.

Відтак ігнорування екологічних загроз спорудження каскаду ГЕС на Дністрі та невиконання узятих на себе міжнародних зобов'язань загрожує зривом процесу євроінтеграції України та руйнуванням її позитивного іміджу в Європі та Світі.

4. Спорудження каскаду ГЕС загрожує порушенням права власності громадян

У випадку будівництва каскаду ймовірно зазнають часткового затоплення водами новостворених водосховищ ГЕС села Вістря, Смерклів, Возилів, Сокирчин, Набережне, Долина, Городниця, Іване Золоте, Передіване, Горошова, Колодрібка, Синьків, Зозулинці та інші.

Значна частина земельних ділянок та об'єктів нерухомого майна на територіях, що можуть зазнати затоплення, перебувають у приватній власності. Заяви посадових осіб ПАТ «Укргідроенерго» та Тернопільської ОДА про можливість надання громадянам «компенсацій» за втрату земельних ділянок та майна позбавлені правових підстав. Їм варто усвідомити, що давно минулися ті часи, коли одноразовим рішенням

радянського ЦК та Ради Міністрів у примусовому порядку втратили свою власність та були переселені мешканці 63 сіл Хмельницької, Чернівецької, Вінницької та Тернопільської областей, що підлягали затопленню водосховищем Дністровської ГЕС.

Згідно Конституції, Земельного кодексу, законів України, Євроконвенції про захист основних прав і свобод право приватної власності є непорушним: фізичні або юридичні особи не можуть бути всупереч їхній волі та протиправно позбавлені права приватної власності на земельні ділянки, інші об'єкти нерухомого майна, що на них розміщені. Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку викупу земельних ділянок для суспільних потреб, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. «Суспільну необхідність» відчуження земель мешканців придністровських сіл ПАТ «Укргідроенерго» ще доведеться доводити в національних судах та Європейському суді з прав людини.

5. Ідея ПАТ «Укргідроенерго» щодо спорудження каскаду ГЕС на Дністрі не узгоджується з програмними рішеннями державної політики у енергетичній сфері

У самій назві проекту «Верхньодністровський каскад ГЕС» ПАТ «Укргідроенерго» вдається до свідомої підміни понять – адже практично уся ділянка Дністра, окреслена планами будівництва каскаду ГЕС, насправді відноситься до його СЕРЕДНЬОЇ течії. Верхній (гірський) Дністер охоплює Карпатський регіон: від витоків Дністра та його численних гірських допливів – до гирла річок Золота Липа та Коропець.

Мотивація цієї підміни понять у тім, що жодним нормативно-правовим актом або стратегічним програмним документом національного або регіонального рівня не передбачено будівництво нових великих ГЕС у середній течії ріки Дністер. Це стосується зокрема: «Енергетичної стратегії України на період до 2030 р.» (на яку безпідставно посилаються ініціатори проекту будівництва каскаду ГЕС), Кредитної угоди за Проектом «Реабілітація гідроелектростанцій» між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку, Обласної програми розвитку малої гідроенергетики на 2011-2015 роки, Стратегії розвитку Тернопільської області на період до 2020 року тощо.

Так, наприклад, нині чинною «Енергетичною стратегією України на період до 2030 р.» та проектами нових енергетичних стратегій України передбачено створення умов для реабілітації та розвитку малої гідроенергетики на малих річках, реконструкція діючих ГЕС (Каховської) та нарощування потужностей діючих ГАЕС (Дністровської та Ташлицької).

6. Економічна обґрунтованість та екологічна безпека проекту є дуже сумнівною з огляду на катастрофічно низьку водність у басейні Дністра

Зниження водності річок України, у тому числі річок басейну Дністра, наростає швидкими темпами, особливо у останні 10 років. Причини цього загрозливого процесу коріняться у багаторічній нераціональній практиці: у планування територій, у

сільському, лісовому, водному, комунальному господарстві, будівництві, гідроенергетиці. Безпрецедентного прискорення цьому процесові надає зміна клімату.

За оцінками Державного агентства водних ресурсів впродовж 2015 року через дефіцит опадів та високі температури повітря впродовж 2014 – 2015 років водність Дністра у літній період значно знизилася - до 20 – 30 % від норми. Укргідрометцентр фіксував практично на всіх річках його басейну найнижчі рівні води за багаторічний період спостережень. Очікується і подальше зменшення водності річок, місцями до досягнення критеріїв маловоддя, а на окремих ділянках малих річок до відсутності стоку взагалі. При таких умовах, ускладнюється функціонування водогосподарського комплексу і забезпечення водою населення.

Розрахунки енергетичного потенціалу Дністра, виконані ПАТ «Укргідроенерго» за показниками нормальної водності минулих років не відповідають реальній сучасній ситуації.

Низький приток до Дністровського водосховища (близько 20% від норми, найменший за весь період експлуатації водосховища - з 1983 р., значно нижчий багаторічних значень) наразі значно ускладнив екологічну ситуацію на Дністрі: як вище, так і нижче Дністровського гідровузла. Держводагентством розглядається питання щодо коригування режиму роботи Дністровської ГЕС виходячи з фактичної водності. Спорудження додаткових шести ГЕС ще більше дестабілізує гідрологічний режим, що матиме непередбачені наслідки для усього басейну Дністра.

Стан гідрологічної посухи призводить до того, що низький річний стік Дністра наблизився до сумарного об'єму штучних водойм у його басейні. Це робить небажаним або й протизаконним спорудження нових водосховищ. Адже згідно Водного кодексу України «з метою збереження гідрологічного, гідробіологічного та санітарного стану річок забороняється споруджувати в їх басейні водосховища і ставки загальним обсягом, що перевищує обсяг стоку даної річки в розрахунковий маловодний рік, який спостерігається один раз у двадцять років».

Твердження енергетиків про ефективність ГЕС у зменшенні руйнівних наслідків повеней та дощових паводків спростовується реальними подіями останнього катастрофічного паводку липня 2008 року. Греблі та дамби існуючих ГЕС не врятували тоді від затоплення. Більш того, залпові скиди паводкових вод на Дністровській ГЕС, прорив дамб Снятинської ГЕС та Горожанської гідромеліоративної системи зумовили додаткові загрози та збитки від паводку у м. Могилеві Подільському, Снятині, с. Устя Зелене та інших населених пунктах.

7. Будівництво ГЕС на Дністрі перекреслює перспективи розвитку на Подністров'ї активного, екологічного, пізнавального туризму

Однією з пріоритетних операційних цілей проекту «Стратегії розвитку Тернопільської області на період до 2020 року» є стимулювання розвитку туристичної індустрії області, для чого є усі природні та історичні передумови, зокрема на Подністров'ї.

Тернопільщина відома в Україні завдяки перспективним туристичним брендам і одним з найвідоміших серед них є активний туризм та рекреація на Дністровському каньйоні.

За оцінками Української асоціації активного та екологічного туризму, в межах Тернопільської щороку відвідує Дністровський каньйон 12 до 15 тисяч водних туристів. Сумарно ці туристи залишають у регіоні близько 12-15 мільйонів гривень. А враховуючи одно- та дводенних відвідувачів регіону (рекреантів, екскурсантів, рибалок, велотуристів, автомобільних, піших туристів, парапланеристів, спелеологів та інших), таких буде щонайменше 100 тисяч осіб, які, за найскромнішими підрахунками витрачають на своє дозвілля близько 30 мільйонів гривень. Тому сумарно, туристичний регіон Подністров'я генерує від 42-45 мільйонів гривень на рік. За тими ж оцінками, туристичний потенціал Дністровського каньйону використовується менш ніж на 5-10%, тобто розвиток туризму має значні фізичні та фінансові можливості.

Плани будівництва каскаду ГЕС ставлять під загрозу першооснову для подальшого розвитку туризму та рекреації на Подністров'ї – збереження Дністра у природному стані, охорону природної та історико-культурної спадщини краю.

Текст Позичії схвалено рішенням Колегії ЕГО «Зелений Світ» від 27 лютого 2016 року